

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ

A gazdasági válság hasonló kihívások elé állította a magyar társadalmat, mint amelyek elé egy ökológiai válság állítaná. Képesek vagyunk-e alkalmazkodni a fogyasztási korlátokhoz, és a korábbihoz hasonló szubjektív jóléti szinten élni, a korábbi elégedettségi- és boldogságérzetet reprodukálni fogyasztási korlátok mellett?

A kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy létezhetnek-e problémakezelési „stratégiák” a társadalomban, amelyek megnyugtató módon, az életminőség megtartásával és ideális esetben akár javításával vezetnek ki a válságból.

Kerestük azokat az elméleti koncepciókat, amelyek révén összeegyeztethető az ökológiai korlátokon belüli fogyasztás a szubjektív jóllét megtartásával. A valóságos fogyasztói magatartásban is kerestük azokat a mintázatokat, amelyekben egyes csoportok elfogadják a fogyasztási korlátokat, felfedezik a fenntartható fogyasztás irányába mutató egyéni stratégiákat és egyúttal emelik szubjektív jóllétüket.

A kutatás eredményeit a következőkben számokban, a kutatás során publikált közleményekkel és előadásokkal is jellemzem, majd tartalmilag is bemutatom a kutatás eredményeit.

A kutatás eredményei számokban:

A kutatásból 5 db Scopusos nemzetközi folyóiratcikk született, ebből kettő impakt faktoros is, illetve egy Q1/D1 besorolású.

7 db magyar nyelvű folyóiratcikket is publikáltunk MTA listás folyóiratokban.

Tudománynépszerűsítő cikkünk az Élet és Tudományban jelent meg Csutora Mária Vetőné Mózner Zsófia: Fenntartható táplálkozás és magas jövedelem? AZ ÉLELMISZER-FOGYASZTÁS KÖRNYEZETI HATÁSA. 2015 március.

Fentiekén kívül eredményeinket számos nemzetközi konferencián ismertettük.

A kutatás fő kérdései, illetve hipotéziseit, az elért eredményeket a kutatási tervben leírtaknak megfelelően foglalom össze..

1. A nettó háztartási jövedelem és az ökológiai lábnyom közötti korreláció szignifikáns, de nagy az ökológiai lábnyom varianciája egy adott jövedelmi szint mellett. Ennek következtében az ökológiai lábnyom és a szubjektív jóllét közötti asszociáció gyenge. Az értékvezérlés élet közepes ökológiai lábnyom mellett is képes magas szubjektív jóllétet biztosítani.

Eredmények:

Az étellel való elégedettséget és a boldogságot befolyásoló tényezők rámutatnak, hogy a szubjektív jóllét és a jövedelem kapcsolata nem egyszerű lineáris összefüggés. Bár az étellel való elégedettség és a jövedelem között kimutatható pozitív asszociáció, a boldogság és a jövedelem között nincs szignifikáns kapcsolat. Míg az étellel való elégedettségünk – amely tükrözi elvárásainkat is – függ a jövedelmi szintünktől, addig boldogságunkra ez kevésbé igaz. A munkanélküliség erősen csökkenti mind az elégedettséget, mind pedig a boldogság szintjét. A társadalmi kirekesztettség érzése a boldogság szintjét csökkenti erősen. Az étellel való elégedetlenség és a boldogtalanság legerősebb indikációja a rossz párkapcsolat. Akik ettől a problémától szenvednek, azok nagyon alacsonynak értékelték mind az

elégedettségüket, mind pedig a boldogságukat [előbbit átlagosan 3,29-re, utóbbit 3,57-re a 10-es skálán]. Annak ellenére, hogy a párkapcsolat nem anyagi természetű szükségletet elégít ki, az elégedettség mértékére is erős hatással van. Az alapvető társadalmi szükségletek kielégítetlensége ma nagyobb mértékű szubjektív jóllét csökkenést okoz a magyar társadalomban, mint a rossz pénzügyi szituáció. Azok a válaszadók, akik bevallásuk szerint egyik problémától sem szenvednek, szignifikánsan boldogabbak voltak [7,2-es átlag], és az elégedettségük is szignifikánsan magasabb volt [6,83], mint az átlag. A teljes mintára jellemző, hogy az élettel való elégedettség átlagos szintje alacsonyabb [4,83] mint a boldogságé [5,72].

A fenti eredmények alátámasztják a nem anyagi tényezők fontos szerepét a boldogság szintjének meghatározásában, és ugyanezek a tényezők – kisebb mértékben – az elégedettségre is hatással vannak.

A szerzők is úgy találták, hogy a spiritualitás segít az embereknek abban, hogy túllépjenek egyéni korlátaikon és cselekvéseikbe beépítsék a magasabb szintű érdekeket is. Azok, akik akár hagyományos értelemben, akár a maguk módján vallásosnak vallották magukat, lényegesen több környezettudatos cselekvési formát valósítottak meg mindennapjaikban, mint a nem vallásosak. Ez alól mindössze az idősebb vallásos emberek kivételek, akik mértékletesen élnek, de nem környezettudatosak. A vallásukat gyakorlók általában boldogabbak és elégedettebbek is, ami egybeesik más tanulmányok megállapításaival. Hasonlóan, a környezettudatos emberek boldogabbak és elégedettebbek is, mint a nem környezettudatosak, ami összhangban van azzal, hogy a környezettudatosság, mint értékvezérelt cselekvési forma a tágabbban értelmezett spiritualitás egyik megnyilvánulási formájának tekinthető.

A környezettudatosan cselekvő értékvezérelt ateisták az átlagnál boldogabbak. Ökológiai lábnyomuk azonban nem különbözik szignifikánsan az átlagtól, ami azt jelzi, hogy a nem tudatos szinten működő, habituális fogyasztási szokásaikban az uralkodó fogyasztói társadalom normáit követik.

Sajátos figyelmet igényel a magát a “maga módján” vallásosnak valló réteg, mivel ez teszi ki a magyar társadalom többségét. Habár környezettudatosság szempontjából inkább a tradicionálisan vallásos réteghez hasonlítanak, környezetterhelés tekintetében nem különböznek az értékvezérelt ateistáktól. Ökológiai lábnyomuk általában meghaladja a tradicionálisan vallásos csoportét. A materialista-hedonista csoport meglepő módon még boldogság tekintetében sem éri el az átlagot, holott ezt a csoportot jellemzi a legmagasabb ökológiai lábnyommal járó fogyasztási minta. A hedonista-materialista életvitel, amely az anyagi gazdagság növelésére irányul, paradox módon nem javítja, hanem rontja a szubjektív jóllétet, miközben környezeti terhei is igen jelentősek.

Empirikus eredményeink igazolják, hogy a spiritualitás formájának nemcsak abban lehet szerepe, milyen a szubjektív jóllétünk, hanem abban is, hogy ezt a jólléti szintet mekkora ökológiai terhelés mellett érjük el. A kérdés további vizsgálatokat érdemel. Érdekes módon a hagyományos vallásos értékrend követése hatékonyabbnak bizonyult az alacsony ökológiai lábnyom elérésében, mint a környezettudatos magatartás. Ennek valószínűleg az az oka, hogy tudatosan csak fogyasztásunk és cselekvési mintáink kis részét befolyásoljuk, míg fogyasztásunk nagy része habituális, rutinszerű, nem tudatos mintákat követ. Bár a környezettudatosság hat a tudatos választásokra, érintetlenül hagyja a habituális cselekvési formákat. A spiritualitás hagyományos formái – amelyekben általában értéként jelenik meg a visszafogott életvitel és a túlzott fogyasztás elutasítása – valószínűleg érintik a habituális cselekvés mélyebb rétegeit is, így kisebb környezeti terheléshez vezetnek.

A spiritualitás, szubjektív jóllét és ökológiai lábnyom összefüggésének vizsgálatában kutatásunk úttörő jellegű volt, a három változó összefüggésének vizsgálatával új eredményeket tudtunk felmutatni..

A kérdéshez kapcsolódóan a következő folyóiratcikkek jelentek meg:

Csutora, M. & Zsóka, Á.: *May spirituality lead to reduced ecological footprint? Conceptual framework and empirical analysis*, World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, pp .88 - 105, 2014

SCIMAGO Q3, MTA listás

Csutora Mária és Zsóka Ágnes: *Az értékvezérelt élet szerepe az ökológiai lábnyom csökkentésében*, KÖZ-GAZDASÁG 11: (4) pp. 49-63., 2016

MTA listás

Konferenciaközlemények:

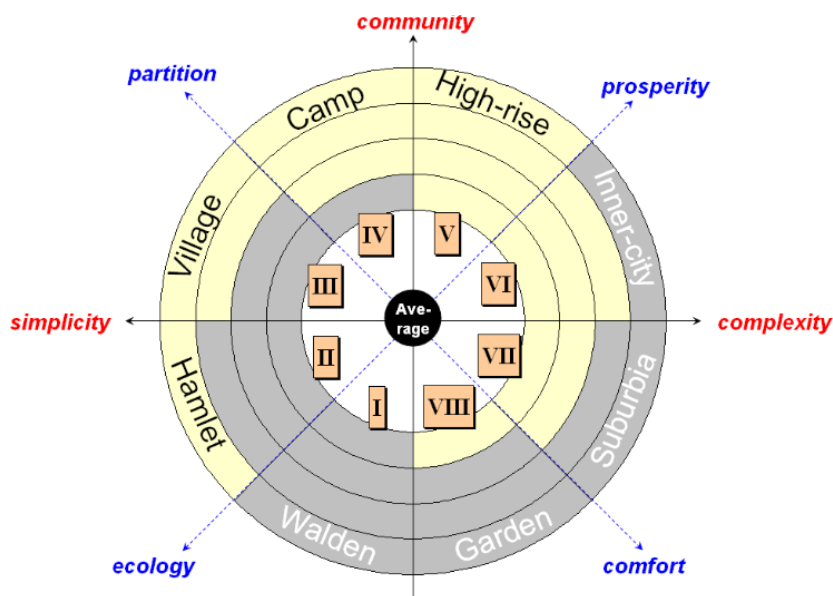
Csutora, M. & Zsóka, Á.: *Are Green Consumers Happier Consumers?*, SCORAI, 2013 Proceedings

2. A kutatási tervben megfogalmazott másik kutatási kérdés a szubjektív jóllét, a jövedelem és az ökológia jóllét összefüggésére vonatkozó elméleti konstrukciók áttekintését és új konstrukciók megfogalmazását ígérte.

2.1. Kocsis Tamás „Intenscoping sustainability” című cikkében olyan elméleti keretet vázolt fel, amelyben a fogyasztás, a népesség szintje és a fenntarthatóság közötti választások és átváltások grafikusan szemléltethetőek és elhelyezhetőek az országok a következő dimenziók mentén:

- A) Fogyasztás szintje versus népesség szintje (magas fogyasztási és kisebb népesség vagy magas népesség és alacsonyabb egy főre eső fogyasztási szint).
- B) Népesség kérdése (privátszféra vagy közösségi szféra)
- C) Fogyasztás minősége (egyszerű vagy komplex – magas technológiai intenzitás)
- D) Prosperitás kérdése (ökológia vagy gazdasági prosperitás)

Az intenscoping módszer alkalmas a generációkon belüli és generációk közötti egyenlőtlenségek megjelenítésére is.

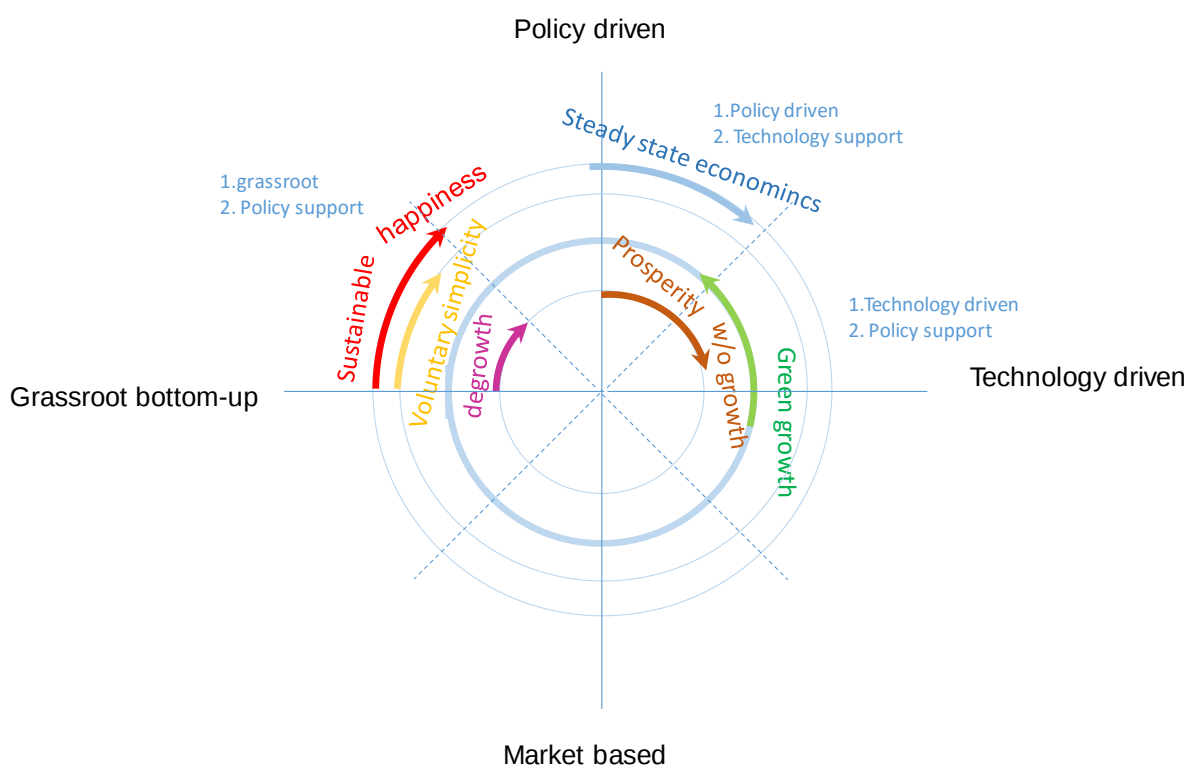
Kocsis Tamás kutatásainak eredményei Q1-es és MTA A kategóriás nemzetközi folyóiratban jelentek meg. (Ecological Economics).

Közlemények:

Kocsis Tamás: *Intenscoping Sustainability*, Ecological Economics, 101, pp.103-114, 2014

Kocsis Tamás: *Az égi lábnym: Mi köze a boldogságnak a gazdasághoz és a fenntarthatósághoz?*, KÖZ-GAZDASÁG 11:(4) pp. 77-87. (2016), 2016

2.2. A kutatás során áttekintettük azokat az elméleti irányzatokat, amelyek az gazdasági prosperitás, az ökológiai fenntarthatóság és a szubjektív jóllét összeegyeztethetőségével foglalkoznak. Megvizsgáltuk a koncepciók fókuszpontjainak eltérését és következményeit a politikaalkotás számára.

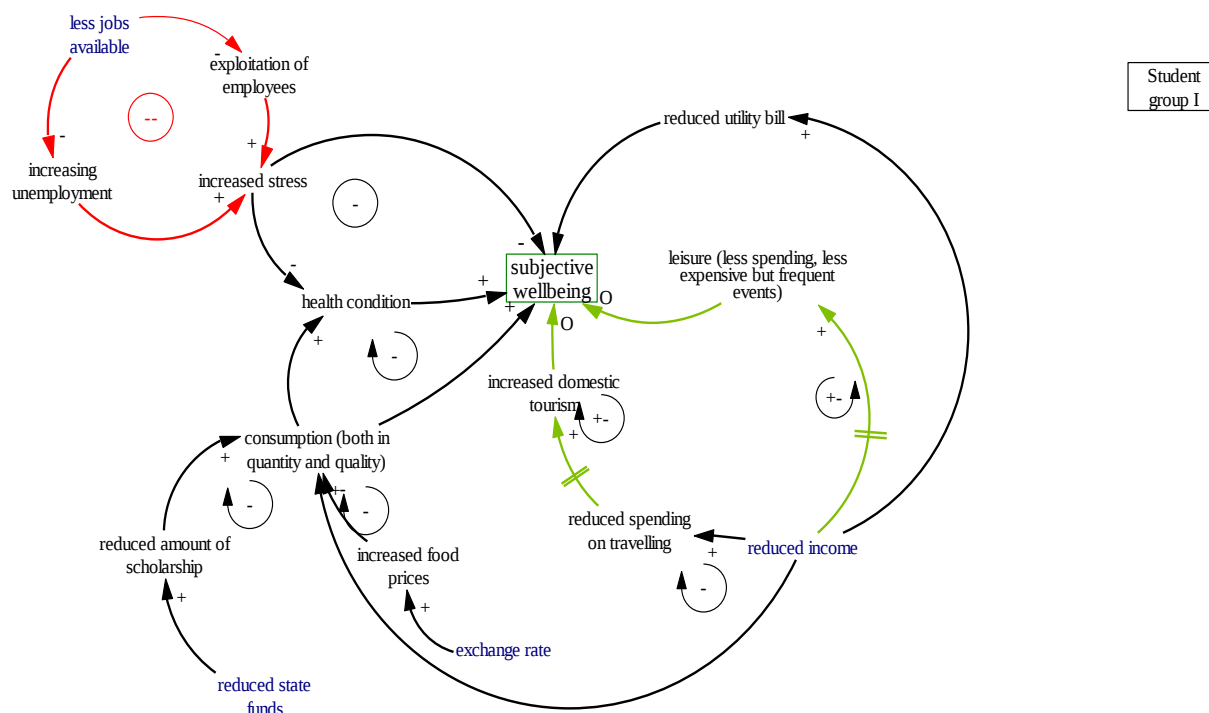
A gazdasági növekedést felülvizsgáló elméletek viszonya az átalakulás módjához

A vizsgált irányzatok általában szkeptikusak voltak a fenntarthatóságot és szubjektív jóllétet előtérbe helyező gazdaságra való áttérésnél a piaci eszközök alkalmazhatóságát illetően, viszont jelentős különbséget mutattak atekintetben, hogy a alulról jövő, felülről vezérelt vagy a technológia által vezérelt átalakulást támogatnának.

Az áttekintő kutatásról több konferenciaelőadásunk is született, egy teljes konferenciakikk, melyet publikálásra benyújtottunk Scopusos, impakt faktoros folyóirathoz publikálásra, de a lektorálási folyamat még tart.

Mária Csutora, Gábor Harangozó, Kocsis Tamás: *Quality of life in a beyond growth economy*, João Joanaz de Melo, Antje Disterheft, Sandra Caeiro, Rui F. Santos, Tomás B. Ramos (szerk.) Proceedings of the 22nd Annual ISDR, 2016

3.1. A kutatás során kvalitatív elemzést végeztünk fókuszcsoporthok bevonásával, első fázisban PSM (participatory System Mapping) módszerrel, majd Q módszerrel. A vizsgált kérdés arra irányult, hogy a gazdasági válság következményeihez milyen egyéni stratégiákkal alkalmazkodtak az emberek. A fókuszcsoporthok részvevőit enyhén-közepes mértékben érintette a 2008-as gazdasági válság. Azt találtuk, hogy a válság először mindenkit negatívan érintett, de jobban helyre tudták állítani szubjektív jóllétüket azok, akik elfogadták azt, hogy csökkent a jövedelmük és életmódjukon ennek megfelelően változtattak. Tartósabb negatív hatást gyakorolt a válság azok szubjektív jóllétére, akik a csökkenő jövedelmüket pluszmunkával próbálták az eredeti szintre visszaállítani, miközben fogyasztási szokásaikon kevésbé próbáltak változtatni. Nem tudtak az emberek alkalmazkodni a válság során fellépő megnövekedett stresszhez és bizonytalansághoz. Az alkalmazkodási stratégiákban vezettek az utazási szokások változása (autózás helyett tömegközlekedés vagy kerékpározás) és a szabadidős szokások változtatása (külföldi helyett hazai nyaralás). Voltak akik az új életstílusban élvezhető elemeket találtak (pl. jó otthon főzni), míg mások teherként élték meg a változást. A válságból való kilábalást követően többnyire visszaálltak az eredeti fogyasztási szokások, de néhányan arról számoltak be, hogy az új életstílus tartósság vált.

A válsághoz való alkalmazkodás ok-okozati diagramja egyetemista fókuszcsoportban.

Eredményeinket konferenciákban mutattuk be, és folyamatban van a kézirat véglegesítése is, amelyet nemzetközi folyóiratban szeretnénk publikálni.

Tabi Andrea tanulmánya azt vizsgálja, hogy a válság idején mennyire szűkül be a fogyasztók perspektívája, mennyire erősen jelentkezik a környezeti javak diszkontálása. Azt találta, hogy válság idején a környezeti értékekre vonatkozóan az egyéni diszkontráták nagyon magasak.

Konferenciaközlemény:

Csutora Mária, Zsóka Ágnes: *Crisis as a gateway to social innovation?*, In: Lorek S, Backhaus, J. (szerk.) *Beyond Transition? Understanding and Achieving Sustainable Consumption through Social Innovation*. SCORAI Europe Workshop Proceedings., 2015

Tabi, A.: *Using the stated preference method for the calculation of social discount rate*, Society and Economy, 2013

3.2. Kutatásunk másik ága azt vizsgálta, hogy az ökológiai lábnyom legnagyobb komponense, az élelmiszerfogyasztás területén mennyire egyeztethető össze a fenntarthatóság és a jólétünk alapját képező egészséges táplálkozás. A szakirodalomból ismert, hogy mind a fenntarthatóság mind pedig az ökológiai lábnyom csökkentése a húsfogyasztás és más állati eredetű termékek fogyasztását, valamint a bevitt kcalóriák csökkentését kívánja. Kutatásunkban vizsgáltuk, hogy az egészséges és fenntartható táplálkozásnak vannak-e jövedelmi korlátai, a magasabb jövedelmű egyénekre mennyire jellemző az egészségesebb és kisebb ökológiai lábnyomot hagyó táplálkozás.

A tényleges fogyasztási adatok alapján számszerűsített ökológiai lábnyomot a kutatás összehasonlította a hazai hivatalos táplálkozástani ajánlások alapján összeállított étrend ökológiai lábnyomával. A tanulmány megállapította, hogy a különböző munkavégzési csoportba tartozó fogyasztók élelmiszerfogyasztásból származó ökológiai lábnyoma hazánkban is csökkenthető lenne, amennyiben egészségesebben fogyasztanánk (Vetőné Mózner – Csutora, 2013). Legnagyobb csökkentést a középosztálynál lehetne elérni, mivel itt jellemző, hogy bár több zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak, azzal nem az egészségtelennek tartott túlzott mértékű zsírfogyasztást, cukorfogyasztást vagy húsfogyasztást váltják ki, hanem additíven, ezeken felül fogyasztják.

Az élelmiszer-fogyasztás közvetlen hatással van a fogyasztók egészségére és környezetére, ennek ellenére olyan környezeti kérdések szerepelnek nagyobb hangsúllyal a környezetpolitikában és fenntarthatósági kutatásokban, mint például a szelektív hulladékgyűjtés vagy az energiahatékonyság. A végső fogyasztást tekintve a háztartások, egyéni fogyasztók jelenthetik a legerőteljesebb fogyasztási csoportot. A napjainkra jellemző nem fenntartható fogyasztás abból is adódik, hogy a fogyasztók be vannak zárva a fenntarthatatlan fogyasztási szerkezetbe. A fogyasztás részben abból áll, hogy ezek a rendszerek kiszolgálják a fogyasztókat, és a fogyasztók is kiszolgálják a rendszereket. A fogyasztás fenntarthatóbbá tételére még kevés kezdeményezés létezik. Lehetne javítani az infrastrukturális feltételeken, valamint hiányosságok vannak még a környezettudatos fogyasztási attitűdben is. A fenntartható fogyasztást támogató politika feladata, hogy lehetőséget teremtsen a jelenlegi társadalmi-gazdasági struktúrák és mintázatok elhagyására, és hogy utat nyisson a fenntartható fogyasztás felé.

Közlemények:

Csutora Mária és Vetőné Mózner Zsófia: ***Consumer income and its relation to sustainable food consumption—obstacle or opportunity?***, International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 21(6), 512-51, 2014 (Scopusos)

Vetőné Mózner Zsófia: ***Fenntartható élelmiszerfogyasztás? Lehetőségek az ökológiai lábnyom csökkentésére a magyar lakosság körében***, Vezetéstudomány, 2014

Mózner Zsófia: ***Az élelmiszer-fogyasztás szerkezete és környezeti hatása Magyarországon.***, Marketing és Menedzsment. 48.évf. pp 57-70., 2014

3.3 A kutatás utolsó ága azzal foglalkozott, hogy a fogyasztók milyen mértékben záródnak be nem fenntartható fogyasztási szokásaikba, a fogyasztók ökológiai lábnyoma mennyire függ egyéni döntéseiktől illetve mennyire viszi azokat a társadalmi-gazdasági hatások által meghatározott „mozgójárdá”.

Csutora Mária: ***Összegződnék-e az egyéni törekvések? A cselekvés és az eredmény közötti szakadék problémája***, Közgazdasági Szemle, pp. 609-625., 2014